

ARİŞ

Sayı/Issue: 27 / Aralık/December 2025

Değerlendirme: İki Dış Hakem / Evaluation: Two Outside Judges

Çift Taraflı Körleme / Double-Sided Blind Refereeing

Benzerlik Taraması Yapıldı/Similarity Scan Performed - intihal.net

Başvuru/Submitted: 19-06-2025

Kabul/ Accepted: 06-11-2025

Yayın/ Publication: 20-12-2025

Anadolu Kırsal Mimari Mirası Üzerine Bir Alan Araştırması: Samsun Atakum Büyükoyumca Evleri

Alper Atıcı |0000-0002-4202-8170| alper.atici@omu.edu.tr / aatici91@gmail.com

Araştırma Görevlisi Doktor| Ondokuz Mayıs Üniversitesi| İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi| Sanat Tarihi Bölümü
Samsun| Türkiye<https://ror.org/028k5qw24>

İlayda Kantar |0009-0002-9064-5445| ilayda.kantar2@gmail.com

Yüksek Lisans Öğrencisi| Ondokuz Mayıs Üniversitesi| Lisansüstü Eğitim Enstitüsü| Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Samsun| Türkiye<https://ror.org/028k5qw24>**Atıf:** Atıcı, Alper / Kantar, İlayda (2025). “Anadolu Kırsal Mimari Mirası Üzerine Bir Alan Araştırması: Samsun Atakum Büyükoyumca Evleri”, *Arış*, Aralık, Sayı:27, s. 76-104

Öz

Anadolu'daki kırsal yerleşimlerde bulunan evler, yalnızca barınma işleviyle sınırlı kalmayıp; sosyal, kültürel ve coğrafi koşulların mekâna yansıdığı özgün mimari yapılar olarak öne çıkmaktadır. Ancak günümüzde bu yapılar, modernleşme, değişen toplumsal yapılar, işlevsel dönüşümler ve koruma bilincinin yetersizliği nedeniyle hızla yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durum, yerel mimari mirasın tespit edilmesi ve belgelenmesini her zamankinden daha önemli hâle getirmektedir. Bu bağlamda, Samsun'un Atakum ilçesine bağlı Büyükoyumca Mahallesi'ndeki evler, Anadolu kırsal mimari mirasının belgelenmesi ve analiz edilmesi amacıyla gerçekleştirilen bir saha araştırması kapsamında incelenmiştir. Daha önce herhangi bir bilimsel çalışmada ele alınmamış olan bu evler, plan tipolojileri, bezeme anlayışları, yapı malzemeleri ve inşaat teknikleri bakımından değerlendirilmiştir.

Çalışma, evlerin fotoğraflanması, röhlöve çizimleri için ölçülerinin alınması ve hane sahipleriyle evler hakkında bilgilerin alındığı sözlü tarih çalışmaları şeklinde gerçekleştirilmiştir. İncelemeler, evlerin büyük ölçüde ahşap ve taş gibi yerel malzemelerle inşa edildiğini göstermektedir. Evler, zemin üzerine tek katlı olmak üzere dış ve iç sofalı plan tiplerine sahiptir. İncelenen evlerde az sayıda da olsa süsleme öğelerine rastlanmıştır. Bu durum estetik anlayış ile işlevselliğin bütünleştiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, mahalledeki evlerin önemli bir bölümü farklı düzeylerde tahribata ya da işlevsel dönüşümlere uğramıştır. Çalışmada evlerin mimari özellikleri, malzeme ve yapı teknikleriyle bezeme özelliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen evler, günümüze kadar korudukları özellikleriyle geleneksel kırsal mimari üslubunu yansıttılar. Evlerin daha önce bilimsel bir çalışmaya konu edilmemiş olması, araştırmanın özgünlüğünü artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Samsun, Atakum, Büyükoyumca Mahallesi, Sivil Mimari, Kırsal Mimari.

Makale Bilgileri

Yapay Zekâ Beyanı

Çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, tarafımda bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim

arisdergisi@akmb.gov.tr

Lisans

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Dizinleme Bilgileri

Dergi Asos İndeks, Trdizin, Academindex, AYK Dergi Dizini'nde taranmaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projesi (Proje No: 1919B012315084) tarafından desteklenmektedir.

A Field Study on Anatolian Rural Architectural Heritage: Samsun Atakum Buyukoyumca Houses

Alper Atıcı | 0000-0002-4202-8170 | alper.atici@omu.edu.tr / aatici91@gmail.com
Research Assistant | Ondokuz Mayıs University | Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Art History
Samsun | Türkiye
<https://ror.org/028k5qw24>

İlayda Kantar | 0009-0002-9064-5445 | ilayda.kantar2@gmail.com
Master's Student | Ondokuz Mayıs University | Institute of Graduate Education | Department of Art History
Samsun | Türkiye
<https://ror.org/028k5qw24>

Citation: Atıcı, Alper / Kantar, İlayda (2025). "A Field Study on Anatolian Rural Architectural Heritage: Samsun Atakum Buyukoyumca Houses ", *Arış*, December, Issue: 27, pp.76-104

Abstract

Houses in rural settlements in Anatolia are not limited merely to the function of housing; they stand out as distinctive architectural structures in which social, cultural, and geographical conditions are reflected in spatial form. However, today these structures are in danger of rapidly disappearing due to modernization, changing social structures, functional transformations, and insufficient awareness of conservation. This situation makes the identification and documentation of local architectural heritage more essential than ever. In this context, the houses located in the Büyükkoyumca Neighborhood of the Atakum District in Samsun were examined within the scope of a field survey conducted to document and analyze the rural architectural heritage of Anatolia. These houses, which have not previously been examined in any scientific study, were evaluated in terms of their plan typologies, ornamentation styles, building materials, and construction techniques.

The study was conducted by photographing the houses, taking measurements for survey drawings, and conducting oral history interviews with the homeowners to gather information about the houses. The investigations show that the houses were largely constructed using local materials such as wood and stone. The houses are single-story structures with exterior and interior hallways. Although few decorative elements were found in the houses examined, this indicates a combination of aesthetic sensibility and functionality. However, a significant portion of the houses in the neighborhood have suffered varying degrees of damage or functional alterations. The study aims to evaluate the architectural features, materials, construction techniques, and decorative characteristics of the houses. Dating from the 19th century to the first half of the 20th century, the houses reflect the traditional rural architectural style with the features they have preserved to this day. The fact that the houses have not been the subject of a scientific study before increases the originality of the research.

Keywords: Samsun, Atakum, Büyükkoyumca Neighborhood, Civil Architecture, Rural Architecture.

Article Information

<i>AI Disclosure</i>	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content has been produced by myself in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
<i>Ethics Committee Approval</i>	The study does not require ethics committee approval, and the data used were obtained through a literature review / published sources. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study and that all referenced works are listed in the bibliography.
<i>Complaints</i>	arisdergisi@akmb.gov.tr
<i>License</i>	This article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in Asos İndeks, Trdizin, Academindex and AYK Dergi Dizini.
<i>Declaration of contribution Rate</i>	The authors contributed equally to the work.
<i>Conflict of Interest</i>	There is no potential conflict of interest in this study.
<i>Acknowledgment and Support Declaration</i>	This work is supported by the TÜBİTAK 2209-A University Student Research Project (Project No: 1919B012315084).

Giriş

Samsun'un Atakum ilçesine bağlı Büyükoyumca Mahallesi, ilçe merkezine yaklaşık 8 km, il merkezine ise 17 km mesafede yer almaktadır. Osmanlı Dönemi'nden günümüze varlığını sürdüren bu yerleşim yerinin adı ilk olarak, 1642 tarihli vergi kayıtlarında "Karye-i Oyumca" ismiyle anılmış ve bu dönemde 18 vergi mükellefine sahip olduğu belirtilmiştir (İpek vd. 2016: 156). 17. yüzyıl Tahrir defterlerinde Canik Sancağı'nın Samsun kazasına bağlı bir karye olarak kaydedilen Oyumca (Öz, 2008: 12), 19. yüzyıl belgelerinde ise Büyükoyumca ve Karaoyumca olarak iki ayrı yerleşim yeri şeklinde karşımıza çıkmaktadır (İpek vd. 2016: 156). Cumhuriyet'in ilanından sonra Samsun'un Atakum ilçesine bağlı bir köy olan Büyükoyumca, 2012 yılında yürürlüğe giren Büyükşehir Yasası ile birlikte mahalle statüsü kazanmıştır¹.

Büyükoyumca Mahallesi'nde son yıllarda yaşanan modernleşme ve sosyal yapının değişimi sonucunda, geleneksel yapı türlerinin yerini modern evlerin aldığı ve kırsal mimariye ait eserlerin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu gözlemlenmektedir. Büyükoyumca'da tespit edilen yeni yapılaşmanın yoğunluğu, araştırmanın gerekliliğini somut biçimde ortaya koymaktadır (Fotoğraf 1). Yitirilen evlerin sayısını tam olarak tespit etmek zor olsa da mevcut yapıların tespit edilmesi ve belgelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, daha önce herhangi bir bilimsel çalışmaya konu edilmemiş olan Büyükoyumca Mahallesi'ndeki evler incelenmiş; bu evlerin bahçelerinde az sayıda da olsa serender ve tütün kuyusu gibi yapı türlerine rastlanılmıştır.

Çalışmaya, Büyükoyumca Mahallesi'nin tarihi ve coğrafi özellikleri üzerine yapılan literatür araştırmasıyla başlanmıştır. Literatür taramasında, mahalledeki evlere yönelik herhangi bir bilimsel çalışmanın bulunmadığı belirlenmiştir. Bu tespit üzerine, evlerin envanterini çıkarmak amacıyla saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasının ilk aşamasında, mahalle muhtarı Fatma Yiğit² ile görüşülmüştür. Muhtar Fatma Yiğit'in aracılığıyla, ev sahipleriyle iletişime geçilmiş ve randevular oluşturulmuştur. Tespit edilen 17 evin plan krokileri çizilmiş, iç ve dış mekanlarının detaylı fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca, evlerin inşaa süreçlerine ilişkin ev sahipleri ve mahalle sakinleriyle sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır.

Literatür ve saha araştırmalarından elde edilen veriler doğrultusunda ofis çalışması yürütülmüştür. Tespiti yapılan her ev için sistematik olarak ayrı klasörlerde tasnif yapılmıştır. Evlerin plan krokileri CAD programı vasıtasıyla dijital ortama aktarılmıştır. Ölçüleri alınan evlerin plan çizimlerinde ölçek ve yön oku belirtilmiş; ölçüleri alınamayan ancak krokisi çizilen evlerde ise sadece yön okuna yer verilmiştir. Yapıların isimlendirilmesinde, sözlü tarih görüşmelerinden elde edilen bilgiler esas alınarak, evleri inşa ettiren kişilerin adı ve soyadı kullanılmıştır (Tablo 1).

¹ 12.11.2012 tarihli 28489 sayılı yasa. Detaylı bilgi için bkz. 6 Aralık 2012 tarihli Resmî Gazete.

² 18 Ocak 1975 doğumlu, ön lisans mezunu.

Abdullah Tütüncü Evi

Ahmet Gülhan Evi

Ali Bey Tonga Evi

Asım Er Evi

Aslan Işık Evi

Avni Özdemir Evi

Bayram Benzer Evi

Halil Ergin Evi

Hasan Çelik Evi

İbrahim Hatipoğlu Evi

Muhammed Kılıç Evi

Rabia Akman Evi

Rasim Arslan Evi

İlhan Sevindik Evi

Şaban Işık Evi

Yılmaz İnan Evi

Tablo 1: Büyükoyumca Mahallesi Evleri

1. Büyükoyumca Mahallesi Evlerinin Genel Özellikleri

Büyükoyumca Mahallesi'ndeki evler, Tatardere Tepesi'nden denize doğru eğimli bir arazi üzerine konumlandırılmıştır (Fotoğraf 1). Bu doğrultuda, evlerin alt katları arazinin eğimine uyum sağlayacak şekilde inşa edilmiş ve cephelerde kot farkları oluşmuştur. Abdullah Tütüncü, Ahmet Gülhan, Ali Bey Tonga, Aslan Işık, Bayram Benzer, Halil Ergin, Hasan Benzer, Hasan Çelik, Muhammed Kılıç, Rabia Akman, Rasim Arslan, İlhan Sevindik ve Yılmaz İnan evleri düz, Asım Er, Şaban Işık, İbrahim Hatipoğlu ve Avni Özdemir evleri eğimli arazi üzerine inşa edilmiştir. Evlerin tamamı geniş bir avlu içerisinde, avlunun bir kenarındadır. İbrahim Hatipoğlu ve Şaban Işık evlerinin avlusunda, tütünlük ve serender bulunur (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 1: Büyükoyumca Mahallesi Hava Fotoğrafı

Fotoğraf 2: Şaban Işık Evi Serender

Evler, birbirlerinin manzarasını engellemeyecek şekilde topoğrafyaya uygun olarak dağınık düzendedir. Geniş bir avlu içerisinde yer alan evlerin tamamına girişler avludan sağlanmaktadır. Evlerin giriş düzenlemeleri, dış sahanlıklı ve düz girişli olmak üzere iki şekildedir (Divleli, 2008: 54-58). İbrahim Hatipoğlu ve İlhan Sevindik evlerinin giriş düzenlemesi dış sahanlıklıdır. Bu düzenlemede kâgir merdivenle ulaşılan dış sahanlık, cephe hattına paralel ve tek merdivenlidir. Evlerde en yaygın görülen giriş tipi düz giriş düzenlemesi olup evlerin cephe hattıyla aynı hizadadır. Düz girişli evlerde merdiven basamak sayıları, kapıların zemin kotuna göre değişim göstermektedir. Bu tür girişler genellikle cephenin eksenine ya da yanına konumlandırılmıştır.

Evlerin tamamı zemin üzeri tek katlıdır. Arazinin eğimli olması nedeniyle kazanılan zemin katların bir bölümü ahır olarak, kalan kısımları oda ve tarımsal faaliyetler için gerekli mekânlar şeklinde işlevlendirilmiştir. Zemin katlardaki pencere sayısı üst katlara göre daha az ve boyutları daha küçüktür. Zemin katlarla asıl yaşam katlarına ulaşım genellikle zemin kattaki girişten sağlanmaktadır. Ancak İbrahim Hatipoğlu, İlhan Sevindik ve Rabia Akman evlerinde, zemin ve birinci katların girişlerinin ayrı tutulduğu belirlenmiştir. Evlerin birinci katları genellikle asıl yaşam alanıdır. Sadece Ahmet Gülhan Evi'nin zemin katında odaya yer

verilmiştir. Ahmet Gülhan, Aslan Işık, Hasan Benzer ve Yılmaz İnan evlerinde zemin ve birinci kat planlarının benzerlik gösterdiği, buna karşılık Abdullah Tütüncü, Ali Bey Tonga, Asım Er, İbrahim Hatipoğlu, Rasim Arslan ve Şaban Işık evlerinde ise zemin ve birinci katlarda plan farklıdır. Türk ev mimarisinin önemli bir unsuru olan cumbalara, evlerin üst katlarında yer verilmiştir. Bununla birlikte, evlerin üst katlarında bol sayıda pencere kullanılarak sofa ve odaların gün ışığından maksimum düzeyde faydalanması sağlanmıştır.

1.1. Cephe Özellikleri

Evlerin cephelerinde genel olarak simetrik bir düzenin ve sade bir görünümün hâkim olduğu, manzaraya, denize veya sokağa bakan cephelere ise diğer cephelere kıyasla daha fazla özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Evlerin sokağa bakan cephelerinin genellikle birinci katlarında cumbalara yer verilmiştir. Eğimli arazi üzerine inşa edilen evlerde çıkmalı/cumbalı cepheler genellikle kuzeye yöneltilmiştir. Bununla birlikte, bazı evlerde ön cephelerin denize veya manzaraya değil, avluya yöneldiği de görülmektedir. Ahmet Gülhan, Bayram Benzer, İbrahim Hatipoğlu, Muhammed Kılıç ve Rabia Akman evlerinin ön cepheleri manzaraya ya da denize, Abdullah Tütüncü, Şaban Işık ve Aslan Işık evlerinin ön cepheleri avluya yönelmektedir.

Evlerin cephelerine konumlanan kapılar, pencereler, çıkmalar, taşıyıcı elemanlar ve kat silmeleri, cepheye hareketlilik kazandıran başlıca mimari unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurların biçim, boyut ve birbirleriyle kurdukları uyum ise yapıların cephe karakterini belirleyen temel faktörler arasındadır.

Cephelerde kapılar genellikle cephe eksenine, kenarlarına ya da balkonun altına yerleştirilen kapılar için balkonlar aynı zamanda bir saçak işlevi görmektedir. Ali Bey Tonga, Ahmet Gülhan, Avni Özdemir ve Yılmaz İnan evlerinde balkon çıkmasının altında kapı yer almaktadır. Kapılarda ağırlıklı olarak ahşap malzeme tercih edilmekle birlikte, az sayıda metal kapıya da rastlanılmaktadır. Kapılar, zemin katta büyükbaş, küçükbaş ve binek hayvanlarının rahatlıkla geçebileceği boyutlardadır. Ahmet Gülhan, Hasan Çelik, İbrahim Hatipoğlu, İlhan Sevindik ve Rabia Akman evlerinde tarımsal faaliyetler ve hayvancılık için daha büyük boyutlarda ikinci bir kapı yer alırken, diğer evlerin zemin katlarına tek kapıyla ulaşılmaktadır. Evlerin tamamında kapılar düz atkılı/lento şeklindedir. Ali Bey Tonga, Asım Er, Aslan Işık, Avni Özdemir, Bayram Benzer, Halil Ergin, Hasan Benzer, Hasan Çelik, İbrahim Hatipoğlu, Muhammed Kılıç, Rabia Akman, Rasim Arslan, İlhan Sevindik ve Yılmaz İnan evlerinde giriş kapıları tek kanatlı (Tablo 2), Abdullah Tütüncü ve Ahmet Gülhan evlerinde ise çift kanatlıdır (Tablo 3). Çift kanatlı kapılar genellikle simetrik bir biçimde tasarlanmış olup, giriş açıklığının daha dar olduğu evlerde bu simetri korunmamıştır. Kapı kanatlarının genişliği 70 ile 143 cm, yükseklikleri ise 178 ile 287 cm arasında değişmektedir. Kapı kanatları genellikle yatayda ve düşeyde iki ya da üç tabladan oluşturulmuştur. İncelenen yapılar arasında, Ahmet Gülhan ve Abdullah Tütüncü evlerinin kapılarının yukarısında aydınlatma pencereleri yer almaktadır. Genellikle taş ya da ahşap bir silmeyle çevrelenmiş olan penceresiz kapılar, sade bir görünüme sahiptir.

Tablo 2: Tek Kanatlı Kapılar

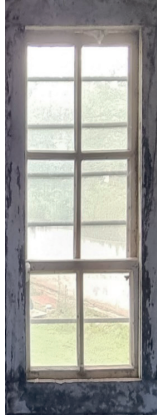

Tablo 3: Çift Kanatlı Kapılar

Evlerin pencereleri, sayı, boyut, konum ve şekil itibarıyla değişiklik gösterebilmektedir. Zemin ve birinci katlardaki odalarda, sofalarda ve çıkmalarda pencereler yer almaktadır. Cephelerdeki pencere düzeni genellikle simetrikidir. Zemin kat pencereleri, genişlik ve yükseklik açısından birinci kat pencerelerine göre daha küçük olup, genişlikleri 30 ile 81 cm arasında değişmektedir (Tablo 4). Asıl yaşam katlarındaki pencerelerin genişlikleri ise 54 ile 202 cm arasındadır. (Tablo 5).

Tablo 4: Evlerin Zemin Kat Pencereleri

		
Ahmet Gülhan Evi	İbrahim Hatipoğlu Evi	Yılmaz İnan Evi
		
Ahmet Gülhan Evi	İbrahim Hatipoğlu Evi	Abdullah Tütüncü Evi

Tablo 5: Evlerin Pencereleri

Evlerin pencereleri çoğunlukla dikdörtgen olmakla birlikte, mahremiyet ve güvenlik gerekçesiyle zemin katlarda ve ıslak hacimlerde küçük boyutlu kare pencereler tercih edilmiştir. Halil Ergin ve Ali Bey Tonga evlerinde zemin katta kare, Ahmet Gülhan, Asım Er ve Avni Özdemir evlerinde ise pencereler düşey dikdörtgendir. Birinci katlarda pencereler genellikle düşey dikdörtgen biçimli olup, genişlikleri boylarının yarısı oranında ve çoğunlukla bir dizi halinde düzenlenmiştir. Cumbaların yan yüzlerindeki pencereler ise ön cephedeki pencerelere kıyasla daha dardır.

Zemin katlarda genellikle tek kanatlı ve giyotin pencereler görülürken, birinci katlarda pencereler çoğunlukla giyotindir. Abdullah Tütüncü, Ahmet Gülhan, Ali Bey Tonga, Asım Er, Rasim Arslan, İlhan Sevindik, Şaban Işık ve Yılmaz İnan evlerinin zemin ve birinci katlarında giyotin pencere kullanılmıştır. Kanatlı pencereler ise Hasan Çelik ve İbrahim Hatipoğlu evlerinin birinci katlarında görülmektedir. Pencereler ahşap çitalarla birden fazla parçaya ayrılmış ve pencere genişliğine göre bir ya da iki kanatlı uygulanmıştır.

Evlerde, sofanın sokağa ya da manzaraya yönelen cephelerine cumbalar yerleştirilmiştir (Tablo 6). Cumbalara genellikle sofalardan geçiş sağlanırken, yalnızca Ahmet Gülhan Evi'nde cumbaya odadan erişim mümkündür. Çoğunlukla pencereli olarak tasarlanan cumbaların ön yüzlerinde iki, yan yüzlerinde ise birer pencere bulunmaktadır. Abdullah Tütüncü, Ali Bey Tonga, Asım Er, Bayram Benzer ve İbrahim Hatipoğlu evleri sofa çıkmalıdır. Benzer örneklerle, yakın çevrede Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 411-428), Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 215), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 218), Samsun (Çelemoğlu ve İnce, 2023: 647),

Ordu-Ünye (Avanoğlu, 2002: 26-29), Ordu-Fatsa (Çelemoğlu, 2022: 372), Sinop-Boyabat (Selimoğlu, 2016: 170) ve Ordu-Boloman (Başkan, 2008: 72) evlerinde de rastlanmaktadır.

İncelenen evlerin bazılarında, yapı yüksekliği boyunca devam eden çıkmalara rastlanmaktadır. Bu çıkmalar çoğunlukla yan ve arka cephelerin eksenindedir. Ahmet Gülhan Evi'nin batı cephesinde ve Avni Özdemir Evi'nin güney cephesinde yapı yüksekliği boyunca devam eden çıkmalar görülmektedir. Söz konusu çıkmalar genellikle ıslak hacim birimlerini barındırır. (Fotoğraf 3-4). Benzer uygulamalara Samsun (Çelemoğlu, 2024: 504), Kastamonu-İnebolu (Kırık, 2019: 166) ve Rize (Başkan, 2008: 72) evlerinde de rastlanmaktadır.

Fotoğraf 3: Ahmet Gülhan Evi

Fotoğraf 4: Avni Özdemir Evi

Islak mekân birimlerini barındıran bir diğer çıkma uygulaması ise evlerin sadece birinci katlarındadır. Bu türdeki ıslak mekân çıkmaları; Abdullah Tütüncü, Aslan Işık, Asım Er, Hasan Çelik, İbrahim Hatipoğlu ve İlhan Sevindik evlerinde, birinci kat sofasından ulaşılan bir koridorla evlerin yan cephelerine konumlandırılmış, abdestlik ve tuvalet birimleri bulunmaktadır (Fotoğraf 5). Islak mekân çıkmaları, Anadolu kırsalında Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 219), Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 232), Tokat (Çal, 1988: 53), Bartın-Ağaköy (Uzun, 2019: 680) ve Kütahya-Çavdarhisar (İnce ve Ekmekci, 2024: 74) gibi yerlerde yaygın olarak görülen çıkma türlerinden biridir.

Fotoğraf 5: Aslan Işık Evi

Cumbalar biçimsel olarak değerlendirildiğinde genellikle düz çıkmalar olduğu görülmektedir. Evlerin tamamında ön cephele konumlandırılan çıkmaların boyutları 106 ile 130 cm ölçüleri arasında değişmektedir. Cumbalar taşıyıcı sistemlerine göre, basit konsol çıkmalar, eliböğründeli çıkmalar ve direk destekli çıkmalar şeklindedir (Tablo 6).

Ahmet Gülhan Evi

Abdullah Tütüncü Evi

İbrahim Hatipoğlu Evi

Bayram Benzer Evi

Muhammed Kılıç Evi

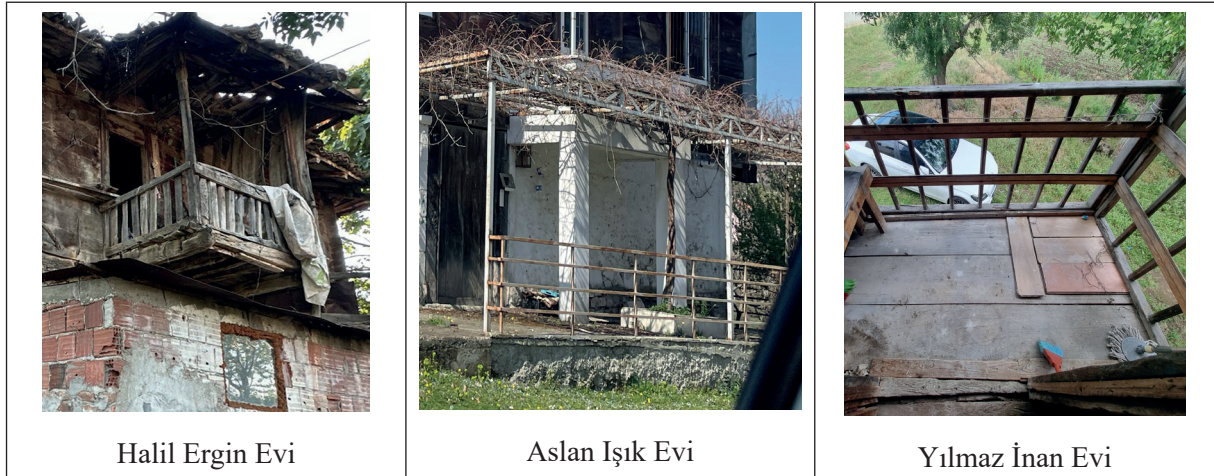
Rabia Akman Evi

Tablo 6: Cumbalar

Basit konsol çıkımlar, kat kirişlerinin uzatılmasıyla oluşturulan ve kat seviyesinde taşan çıkımlardır (Kafesçioğlu, 1955: 75). Abdullah Tütüncü, Ali Bey Tonga, Asım Er, Bayram Benzer, Halil Ergin, İbrahim Hatipoğlu ve Yılmaz İnan evleri basit konsol çıkımlıdır. Yalnızca Ahmet Gülhan Evi'nde yalın görünümlü eliböğründeli çıkma görülmektedir. Türk evlerinde yaygın olarak kullanılan bir destekleme sistemi olan bu tür cumbalarda kirişler, iki veya daha fazla yalın görünümlü eliböğründe ile desteklenmektedir (Kafesçioğlu, 1955: 84; Evren, 1959: 13). Direk destekli çıkımlara ise Aslan Işık, Muhammed Kılıç ve Rabia Akman evlerinde rastlanılmıştır. Bu tür çıkımlar genellikle zemin kat sahanlığına oturan direklerle taşınmaktadır.

İncelenen evlerin beşinde, cumbalara benzer konumda balkonlara da rastlanmaktadır. Bu tür balkon düzenlemeleri Ahmet Gülhan, Aslan Işık, Avni Özdemir, Halil Ergin ve Yılmaz İnan evlerinde tespit edilmiştir (Tablo 7).

Benzer balkon uygulamalarına yakın çevrede Samsun (Çelemoğlu, 2024: 54), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 218), Karabük-Safranbolu (Bozkurt ve Altınçekiç, 2013: 88-89), Amasya-Gümüşhacıköy (Bayraktar, 2018: 150), Bolu-Göynük (Erdem, 1996: 298) ve Giresun (İltar, 2016: 68-69) evlerinde de rastlanmaktadır.

Tablo 7: Balkonlar

Evlerin kapı söveleri çoğunlukla sade bir görünüme sahip olup ahşap ve taştan yapılmıştır. Söveler, kapının üç kenarını çevrelemekte; taş örneklerde ise kenar kısımlar ve düz atkılar genellikle yalın bırakılmaktadır. Pencere üstü ya da dört kenarından söve ile çevrilmiş olup, zemin katta çoğunlukla taş, birinci katta ise yapının inşa malzemesine bağlı olarak taş veya ahşap söveler tercih edilmiştir. Özellikle çantı tekniği ile inşa edilen yapılarda, asıl yaşam katındaki pencerelerde ahşap söveler yaygın olarak kullanılmıştır.

Evlerde, mahremiyet ve korunma kaygısıyla demir korkuluklar ve ahşap kafesler tercih edilmiştir. Zemin ve birinci katlardaki demir korkuluklar büyük ölçüde özgünlüğünü korumuştur. Korkuluklarının genişliği, pencere enine bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte, korkuluklar pencere alt sınırından üst hizasına kadar uzanmaktadır. Balkon korkuluklarının yükseklikleri 90 ile 95 cm arasında değişiklik göstermektedir. Balkon korkulukları, Avni Özdemir Evi'nde demir, Yılmaz İnan ve Halil Ergin evlerinde ahşaptandır (Tablo 7).

Büyükoyumca evlerinde yalnızca Bayram Benzer Evi'nin cumbasında üçgen alınlık tespit edilmiştir. Üçgen alınlıklı cumbalara yakın çevreden Samsun (Çelemoğlu, 2024: 31), Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 411-428), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar, vd. 2021: 218),

Sinop-Boyabat (Selimoğlu, 2016: 182), Ordu-Ünye (Avanoğlu, 2002: 29), Ordu-Çamaş (Bayhan, 2017: 9), Çorum-Osmancık (Düşmez, 2025: 235) ve Tokat-Niksar (Aydın, 2017: 185) evleri örnek olarak gösterilebilir.

Büyükoyumca evlerinin, yıl boyunca yağışlı günlerin yoğun olduğu bir bölgede yer alması nedeniyle saçakların geniş tutulduğu ve bu öğeye büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. İncelenen örneklerde saçak uzunlukları 70 ile 106 cm arasında değişmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde saçak ölçüleri farklılık göstermekle birlikte, özellikle sahil şeridinde geniş tutulduğu bilinmektedir (Başkan, 2008: 48). Büyükoyumca evlerinde görülen geniş saçak düzenlemelerine benzer örnekler Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 116), Samsun-Salıpazarı (Keskin, 2022: 49), Samsun (Çelemoğlu, 2024: 77), Giresun (İltar, 2016: 167-168) ve Sinop-Boyabat (Selimoğlu, 2016: 106) evlerinde de görülmektedir.

1.2. Yapı Öğeleri

Evlerin iç mekânını sofalar, odalar ve hizmet alanları (mutfak, merdiven, ıslak hacimler) meydana getirmektedir. Evlerinin plan organizasyonunda sofaların belirleyici bir unsur olduğu anlaşılmaktadır (Küçükerman, 1985: 63). İncelenen evlerde iç ve dış sofa olmak üzere iki farklı tipte plan belirlenmiştir. Zemin kattaki sofalar, bir kenarında bulunan kapı aracılığıyla doğrudan dış mekâna açılmaktadır. Birinci kat sofaları ise manzaraya ya da sokağa yönlendirilmiş cepheleri sayesinde dış mekânla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda Büyükoyumca'daki evlerde sofanın mekânsal organizasyon ve işlevselliği temel bir öğedir.

Zemin katlarda ahır, oda ve tarımsal faaliyetler için gerekli alan bir arada sağlanırken, birinci katlarda sofa ve odalar yer almaktadır. Günlük kullanım amacıyla tasarlanmış odalarda ocak, yüklük, dolap ve gusülhane gibi öğeler bulunmaktadır. Odalar genellikle kareye yakın ya da dikdörtgen planlı olup, kapıları sofaya açılır. Zemin kat odalarının yüksekliği 150 ile 257 cm, birinci kat odalarının yüksekliği ise 214 ile 320 cm arasındadır. Odalar genellikle aynı doğrultuda sıralanmış olup, uzun kenarın bir köşesindeki kapıyla odaya giriş sağlanmaktadır. Oda sayısı, evin büyüklüğü ve plan tipine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Oda kapılarının tek ve çift kanatlı olmak üzere iki farklı biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. Zemin katlarda genellikle tek kanatlı kapılar tercih edilirken (Tablo 8), birinci katlarda hem tek hem de çift kanatlı kapılar kullanılmıştır (Tablo 9). Bu farklılık, üst kat odalarının ev içinde daha muteber mekânlar olması ve misafir kabul edilen alanlar olarak öne çıkmasıyla ilişkilendirilebilir. Evlerin iç mekân kapıları, yapı elemanları açısından sistematik bir düzen içinde tasarlanmıştır. Kapıların, üç tarafı pervazla çevrili olup alt kısımlarında kapı eşiği yer alır. Kapıların formu düşey dikdörtgen şeklinde olup; alt ve üst bölümler düşey dikdörtgen tablalar, orta bölüm enlemesine dikdörtgen ya da kareye yakın tablalar şeklinde üç bölüme ayrılmıştır. Kapı tasarımında sadelik ön planda tutulmuş, tablaların kenarları kavisli silmelerle profillendirilerek estetik bir görünüm kazandırılmıştır (Tablo 8-9).

Tablo 8: Çift Kanatlı Oda Kapıları

Tablo 9: Tek Kanatlı Oda Kapıları

Evlerin zemin kat döşemeleri/tabanları, genellikle sıkıştırılmış toprakla, birinci kat döşemeleri, tamamen ahşap kaplamayla oluşturulmuştur. Ahşap döşemeler, duvarlar arasında uzanan ahşap kirişler üzerine düz tahtaların çakılmasıyla meydana getirilmiştir. Evlerde kullanılan tahtaların genişlikleri 30-72 cm, kalınlıkları 5-8 cm ebatlarındadır (Tablo 10).

Tablo 10: Evlerin Birinci Katlarındaki Ahşap Döşemeler

Türk evinin önemli unsurlarından biri tavanıdır. Tavan, çatı ile yaşam alanı arasındaki sınırı belirleyen bir öğedir (Küçükerman ve Güner, 1995: 125). Karadeniz Bölgesi'nde yaygın biçimde kullanılan ahşap malzeme, tavanlarda da kendini göstermektedir. Bu bağlamda geleneksel Türk evlerinde tavanlar, yapım teknikleri ve süsleme özelliklerine göre ters tavan, düz tavan, tekne tavan ve kırlangıç örtü olmak üzere dört ana grupta incelenmektedir (Yıldırım ve Hidayetoğlu, 2006: 333-335). Büyükkoyumca'daki evler, tavansız ve tavanlı olmak üzere iki tipe ayrılmaktadır. Tavanlı evler ise, düz ve ters tavanlı olarak iki farklı biçimde uygulanmıştır.

İncelenen Asım Er ve Hasan Çelik evlerinin sofalarında tavan bulunmamaktadır (Tablo 11). Bölgedeki evlerde, çatı kısımlarındaki açıklıklardan sağlanan sürekli hava dolaşımı sayesinde rutubetin azaltılması amaçlanmıştır; bu nedenle genellikle sofalar ile önemsiz mekânlarda tavan kaplamasına yer verilmemiştir (Kaya ve Yılmaz, 2017: 327).

Tablo 11: Tavansız Evler

Yaklaşık aynı genişlikteki ahşap tahtaların yan yana yerleştirilmesiyle düz tavanlar oluşturulmuştur. Bu tür tavanlara Ahmet Gülhan, Aslan Işık, Halil Ergin, Abdullah Tütüncü, Ali Bey Tonga, Hasan Benzer, İbrahim Hatipoğlu, Rabia Akman, Rasim Arslan, İlhan Sevindik, Şaban Işık ve Yılmaz İnan evlerinde rastlanmaktadır (Tablo 12). Benzer düz tavan örnekleri yakın çevrede Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 126), Samsun (Çelemoğlu, 2024: 88), Sinop (Turan, 2018: 296) ve Sinop-Boyabat (Selimoğlu, 2016: 154) evlerinde de yer almaktadır.

Tablo 12: Düz Tavanlı Evler

Evlerde ters tavan uygulaması genellikle zemin katlarda tercih edilmiştir. Bu doğrultuda incelenen Abdullah Tütüncü, Ahmet Gülhan, Ali Bey Tonga, Asım Er, Aslan Işık, Halil Ergin, İbrahim Hatipoğlu ve Rasim Arslan evlerinin zemin katları ters tavanlıdır. (Tablo 13). Benzer uygulamalara yakın çevrede Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 124), Samsun-Salıpazarı (Keskin, 2022: 43) ve Samsun (Çelemoğlu, 2024: 118) evlerinde de rastlanmaktadır.

Tablo 13: Ters Tavanlı Evler

İncelenen evlerin odalarında yüklük ve dolaplar kullanılmıştır. Ancak bazı evlerde, modern ihtiyaçları karşılayamadığı gerekçesiyle, onarımlar sırasında yüklüklerin kaldırıldığı anlaşılmıştır. Ahmet Gülhan, Ali Bey Tonga, Asım Er, İbrahim Hatipoğlu, Rabia Akman ve Şaban Işık evlerinde tespit edilen yüklükler özgün durumunu koruyarak günümüze ulaşmıştır (Tablo 14). Asım Er ve Şaban Işık evlerinde yüklükler kapının karşısında, Ahmet Gülhan evinde hem zemin hem birinci katta kapı ile aynı duvarda, Ali Bey Tonga, Rabia Akman ve Yılmaz İnan evlerinde ise kapının bulunduğu duvarın iki yanında konumlanmıştır. Yüklüklerin derinlikleri 48–80 cm, genişlikleri ise 125–283 cm arasında değişmektedir. Ahmet Gülhan, Asım Er, Halil Ergin ve Rabia Akman evlerindeki yüklüklerde gusülhane bölümlerine de rastlanmıştır. Bu bölümler genellikle ocağın yakınındaki dolaba veya yan odadaki ocağa yakın bir noktaya yerleştirilmiş olup, yıkanma sırasında ocağın ısısından yararlanmayı sağlamaktadır.

Benzer yüklük düzenlemeleri, Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 128), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 220), Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 522), Samsun (Çelemoğlu, 2024: 130), Sinop (Turan, 2018: 83), Sinop-Ayancık (Bayraktar, 2022: 549), Sakarya (Davulcu, 2009: 693) ve Giresun (İltar, 2016: 140-141) evlerinde de bulunmaktadır.

Ahmet Gülhan Evi

Ali Bey Tonga Evi

Rabia Akman Evi

Tablo 14: Yüklükler

İncelenen evlerde, sofalar ya da odaların pencere kenarlarında gün içerisinde dinlenme amacıyla kullanılan ahşap sedirlere rastlanmaktadır. Yerden belirli bir yükseklikte inşa edilen bu sedirler, Ahmet Gülhan, Yılmaz İnan ve Şaban Işık evlerinde tespit edilmiştir (Tablo 15). Sedirlerin yükseklikleri genellikle 30-40 cm, derinlikleri ise 100-120 cm arasında değişmektedir. Benzer örnekler, yakın çevrede Samsun (Çelemoğlu, 2024: 559), Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 523), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 209), Sakarya (Davulcu, 2009: 693) ve Sinop (Turan, 2018: 83) evlerinde de görülmektedir.

Abdullah Tütüncü Evi

Aslan Işık Evi

Ahmet Gülhan Evi

Tablo 15: Sedirler

İncelenen evlerin altında ocak yer almaktadır. Ocaklar, ev halkının ısınma ve yemek pişirme ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış (Sözen ve Tanyeli, 2016: 226), genellikle gusülhane ve dolaplarla bir arada inşa edilmiştir. Ocaklar evin büyüklüğüne bağlı olarak birden fazla odada bulunabilir. Çoğunlukla birinci katlarda, yaşam alanlarında yer alan ocakların ahşap zemine uyguladığı baskıyı azaltmak amacıyla, zemin kat tavanında ocağın altına denk gelen bölümlerde eğimli ahşap destek kirişleri kullanılmıştır (Tablo 17). Ahmet Gülhan, Asım Er, İlhan Sevindik, Rabia Akman, Şaban Işık ve Yılmaz İnan evlerinin üst

katlarındaki odalarda ocak tespit edilmiştir. Ahmet Gülhan ve Asım Er evlerinde birden fazla oda da ocağa yer verilmiştir (Tablo 16).

Benzer ocak düzenlemelerine Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 128), Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 521), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 220), Sinop (Turan, 2018: 83), Sinop-Ayancık (Bayraktar, 2022: 549), Ordu-Fatsa (Çelemoğlu, 2022: 381), Sakarya (Davulcu, 2009: 693) ve Giresun (İltar, 2016: 142) evlerinde de rastlanmaktadır.

		
Yılmaz İnan Evi	İlhan Sevindik Evi	Rabia Akman Evi

Tablo 16: Ocaklar

		
Aslan Işık Evi	Abdullah Tütüncü Evi	Halil Ergin Evi

Tablo 17: Ocak Destek Kirişleri

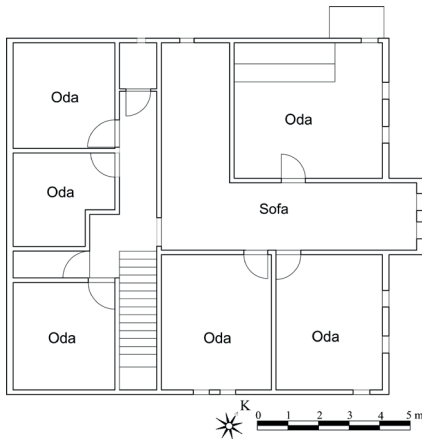
1.3. Plan Özellikleri

Türk ev mimarisinin plan özellikleri, Sedat Hakkı Eldem (Eldem, 1954: 11-148) tarafından ana hatlarıyla ortaya konmuştur. Eldem'e göre sofa gerek işlevi gerekse biçimi bakımından ev planını doğrudan etkileyen temel bir unsurdur (Eldem, 1954: 16). Bu nedenle ev plan tipleri, sofanın yapının içindeki konumuna göre şekillenir. Bununla birlikte, plan tiplerini eyvan ve oda sayısı dikkate alınarak çeşitlendirmek de mümkündür. Büyükoyumca Mahallesi'nde incelenen evlerde dış ve iç sofa olmak üzere iki plan tipi tespit edilmiştir (Tablo 18).

Dış sofalı plan tipinde, odalar bir sofa aracılığıyla birbirine bağlanır (Eldem, 1954: 31). Büyükoyumca'da Ali Bey Tonga, Asım Er, Hasan Benzer, Şaban Işık ve Yılmaz İnan evleri bu plan tipine örnek teşkil etmektedir. Benzer uygulamalara ise Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 96-97), Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 532), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021:

222), Samsun (Çelemoğlu, 2024: 543-545), Giresun (İltar, 2016: 64), Ordu-Fatsa (Çelemoğlu, 2022: 378) ve Ordu-Ünye (Avanoğlu, 2002: 36) evlerinde rastlanmaktadır.

İç sofalı plan tipinde, sofa her iki yanında sıralanan odalarla çevrilidir (Eldem, 1954: 91). Büyükkoyumca Mahallesi'nde Abdullah Tütüncü, Ahmet Gülhan, Aslan Işık, Hasan Çelik, İbrahim Hatipoğlu, İlhan Sevindik, Rabia Akman ve Rasim Arslan evlerinde bu plan tipine rastlanmaktadır. İncelenen örneklerde oda sayısı en az iki, en fazla altıdır. Anadolu'da yaygın biçimde kullanılan bu plan tipine yakın çevrede, Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 99-101), Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 532), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 222), Samsun (Çelemoğlu, 2024: 538-540), Sinop (Turan, 2018: 70), Sinop-Ayancık (Bayraktar, 2022: 559), Ordu-Fatsa (Çelemoğlu, 2022: 379) ve Giresun (İltar, 2016: 61) evleri örnek gösterilebilir.

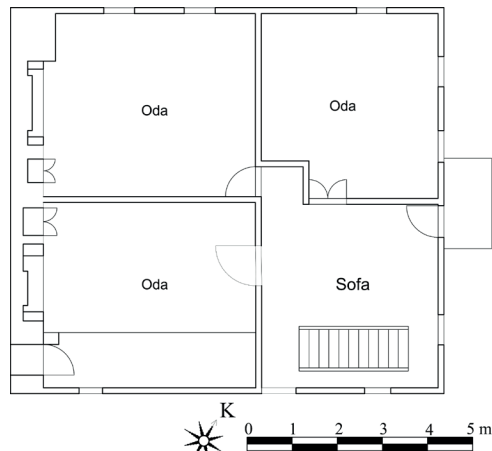
Abdullah Tütüncü Evi

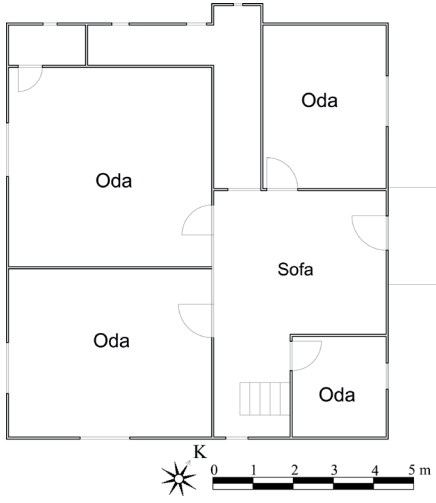
Ahmet Gülhan Evi

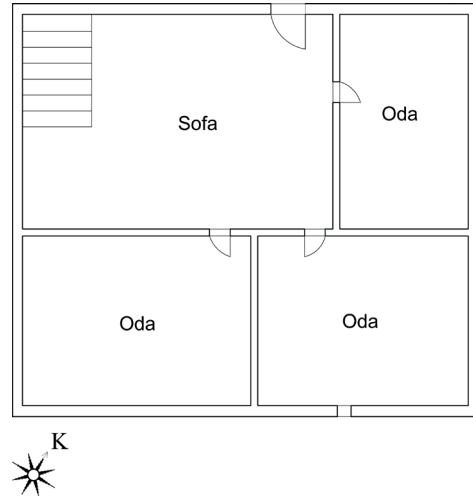
Ali Bey Tonga Evi

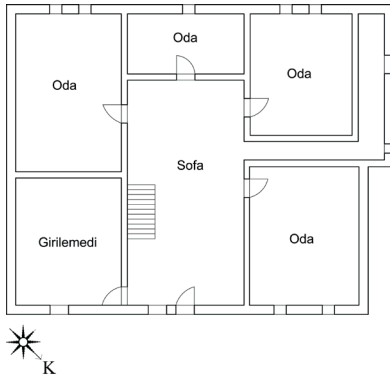
Asım Er Evi

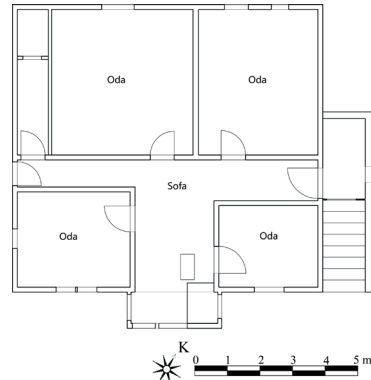
Aslan Işık Evi

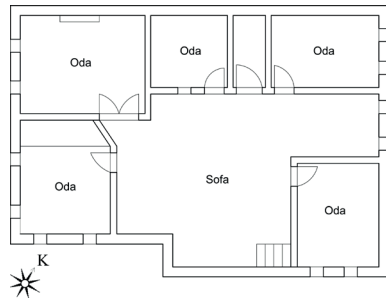
Hasan Benzer Evi

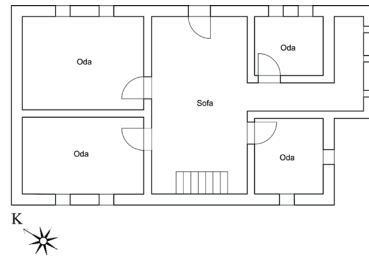
Hasan Çelik Evi

İbrahim Hatipoğlu Evi

Rabia Akman Evi

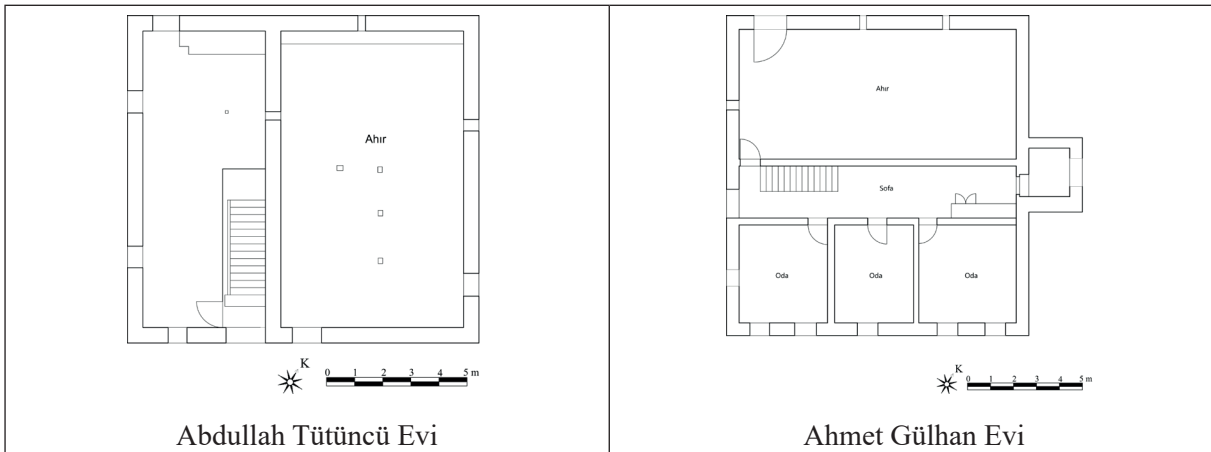

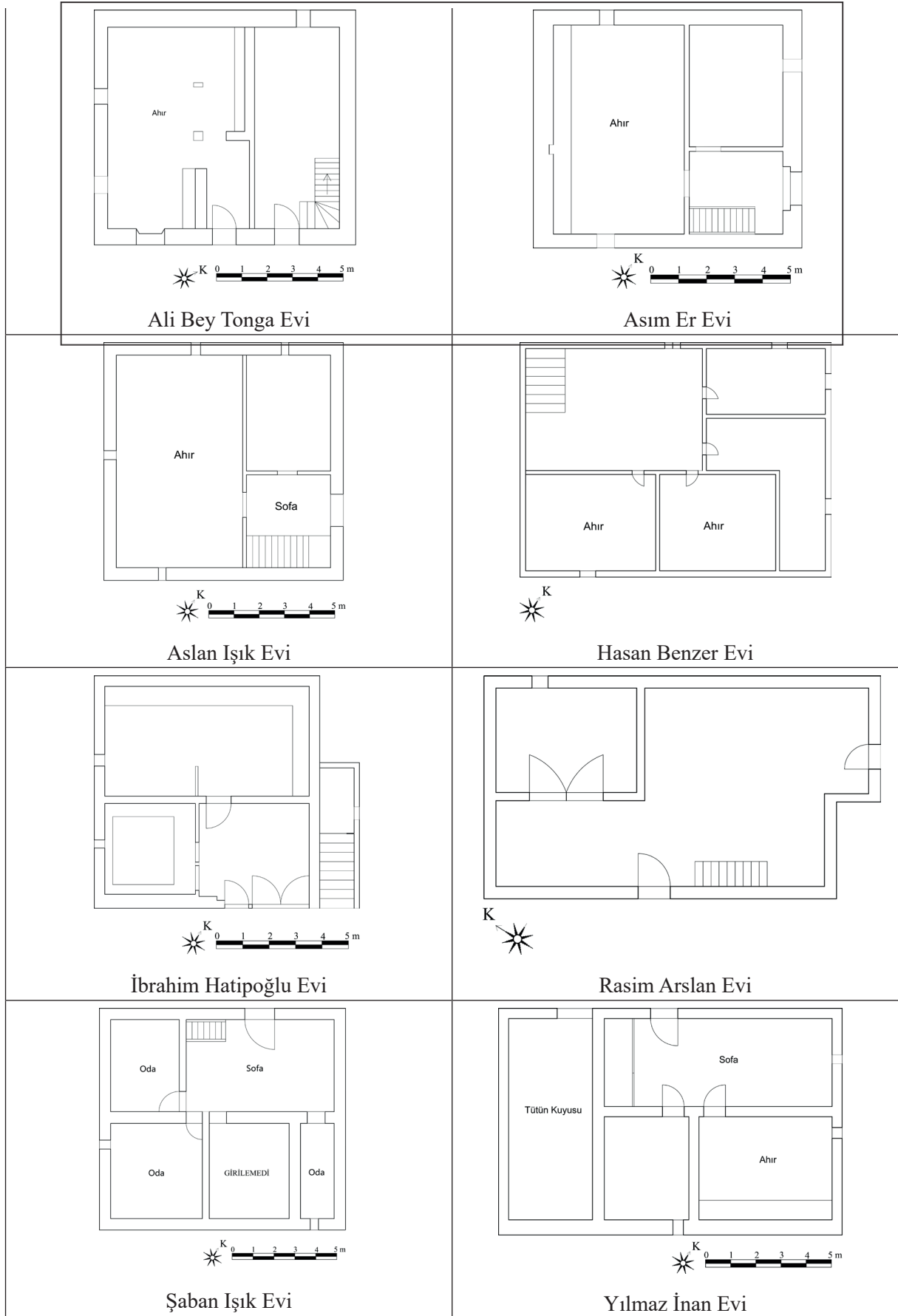
Rasim Arslan Evi

Tablo 18: Büyükoyumca Evlerinin Birinci Kat Planları

Evlerin zemin katları, genellikle tarımsal faaliyetlerin gerektirdiği mekânsal ihtiyaçlara yanıt veren birimler olarak tasarlanmıştır (Tablo 19). Bu alanlar hem ahır işlevi görmektedir hem de tarımsal faaliyetlerde kullanılan alet ve ekipmanların depolanmasına olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda, zemin katlar çoğunlukla penceresizdir ya da yalnızca tavan seviyesine yakın küçük açıklıklarla havalandırma ve ışık alımı sağlanmaktadır. Plan düzleminde dikdörtgen ya da kareye yakın formda inşa edilen bu mekânlar, genellikle sıvasız bırakılmıştır.

Tablo 19: Büyükoyumca Evlerinin Zemin Kat Planları

1.4. Tarihleme

Anadolu kırsal mimarisinde genel olarak görüldüğü üzere, Büyükoyumca Mahallesi'nde incelenen evlerin tarihini aydınlatabilecek kitabe ya da belgeler yok denecek kadar azdır. Ancak inceleme kapsamında yalnızca iki eve ait kitabe tespit edilmiştir. Bunlar 1935 tarihli Ahmet Gülhan Evi (Fotoğraf 6) ile 1948 tarihli Halil Ergin Evi'dir (Fotoğraf 7). Bunların dışındaki yapılar ise, sözlü tarih verileri ve mimari özellikleri temelinde değerlendirildiğinde, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olabileceklerini düşünüyoruz.

Fotoğraf 6: Ahmet Gülhan Evi'ndeki Kitabe

Fotoğraf 7: Halil Ergin Evi'ndeki Kitabe

1.5. Usta

Büyükoyumca Mahallesi'ndeki evlerde usta bilgisi oldukça sınırlıdır. Yapıların inşası genellikle ev sahipleri veya yerel ustalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu zanaat, nesilden nesille usta-çırak ilişkisiyle aktarılan bilgi, beceri ve deneyime dayanmaktadır (ÇEKÜL, 2012: 7). Büyükoyumca evlerinde yalnızca Halil Ergin Evi'nde bir usta kitabesi tespit edilmiştir. Bu kitabede geçen "Gayserili Mustafa" ismi doğrudan usta olarak belirtilmemiş olsa da yapının ustası olabilir. Diğer evlerde usta adına rastlanmamış, ancak ev sahipleriyle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde yapıların yerel ustalar ya da bizzat ev sahipleri tarafından inşa edildiği bilgisi edinilmiştir³.

1.6. Koruma-Onarım

Büyükoyumca'da incelenen evlerin çoğu, özgün mimari özelliklerini kısmen korusa da zamanla çeşitli müdahalelere maruz kalmıştır. Evlerin hiçbiri tescilli değildir ve hukuki koruma statüsünden yoksundur. Bu durum, mimari mirasın korunmasız bir şekilde günümüze ulaşmasına yol açmakta; yapıların hem yapısal hem de estetik değerlerinde kayıplara neden olmaktadır.

Evlerin mevcut durumları değerlendirildiğinde, yapılar üç grupta sınıflandırılabilir. Birinci grupta sağlam durumda olan Avni Özdemir, Hasan Benzer, Hasan Çelik, İlhan Sevindik, Rabia Akman, Rasim Arslan, Şaban Işık ve Yılmaz İnan evleri; ikinci grupta orta derecede yıpranmış durumda bulunan Ali Bey Tonga, Asım Er, Aslan Işık, Halil Ergin ve Muhammed Kılıç evleri; üçüncü grupta ise ağır hasarlı durumdaki Abdullah Tütüncü, Ahmet Gülhan ve Bayram Benzer evleri yer almaktadır.

³ Ev sahibiyle gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmasında, Aslan Işık Evi'nin inşasına babası Bayram Işık'ın başladığı ifade edilmiştir.

Büyükoyumca’da az sayıdaki ev hâlâ kullanılabilir ve nispeten sağlam durumdadır; ancak çoğu ya terk edilmiş ya da farklı işlevlerle (örneğin depo olarak) kullanılmaktadır. Terk edilmiş Abdullah Tütüncü, Ahmet Gülhan, Ali Bey Tonga, Asım Er, Aslan Işık, Bayram Benzer, Halil Ergin ve İbrahim Hatipoğlu evlerinde bakım eksikliği ciddi tahribata yol açmıştır. Örneğin, Ahmet Gülhan, Asım Er ve Abdullah Tütüncü’ye ait evlerde, uzun süredir bakım yapılmaması nedeniyle çatılar çökmüş ve yağmur sularının etkisiyle yapılar ciddi şekilde zarar görmüştür.

Bazı evlerde yapılan kısmi onarımlar, özgün yapıyı bozacak niteliktedir ve genellikle bilimsel restorasyon ilkelerine uygun değildir. Örneğin: Ahmet Gülhan Evi’nin birinci kattaki odanın ocak bölümüne dökülen çimento esaslı şap zemin, yapıyla uyumsuzluk yaratmış ve zamanla tabanın çökmesine neden olmuştur. Ali Bey Tonga Evi’nin ön cephesindeki muhdes mekân, yapının geleneksel estetik görünümünü bozmuştur. Aslan Işık ve Avni Özdemir evlerinin balkon korkuluklarının ahşaptan demire çevrilmesi, özgün malzeme kaybına yol açmıştır. Hasan Benzer, Muhammed Kılıç ve İlhan Sevindik evlerinin cephelerin çimento esaslı sıva ile kaplanması, geleneksel ahşap ve taş dokuları gizlemiş ve yapıların özgün yüzey özelliklerini yok etmiştir. Buna karşın, az sayıda ev hâlâ kullanılmaya devam etmekte ve özgün plan ile cephe özelliklerini koruyabilmektedir. Ancak genel tablo değerlendirildiğinde, Büyükoyumca’daki kırsal evlerin önemli bir kısmının acilen belgelenmesi, koruma altına alınması ve bilimsel yöntemlerle onarılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu evlerin özgün mimari özellikleriyle restore edilmesi hem kültürel mirasın korunması hem de sürdürülebilir kırsal mimarinin gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

1.7. Süsleme

Evler, kırsal mimariye özgü sade bir görünüme sahiptir. Bununla birlikte, bazı evlerde kapı ve pencereler, ocaklar, dolap kapakları, kapı kanatları ve saçaklarda az da olsa ahşap ve taş bezeme tespit edilmiştir (Tablo 20). Bu bezemeler, genellikle yalın geometrik motifler ve taşra tarzı kompozisyonlardan oluşmaktadır. Kompozisyonlarda baklava dilimi, dış sırası ve paralel eğriler gibi desenler öne çıkmaktadır. Benzer bezeme örnekleri, Samsun-Bafra (Tümer, 2020: 137-142), Samsun-Alaçam (Yılmaz, 2021: 520), Samsun-Tekkeköy (Bayraktar vd., 2021: 221), Sinop (Turan, 2018: 78-81), Sinop-Ayancık (Bayraktar, 2022: 574), Ordu-Fatsa (Çelemoğlu, 2022: 388-389) ve Giresun (İltar, 2016: 172) evlerinde görülmektedir.

Tablo 20: Evlerdeki Muhtelif Süslemeler

1.8. Yapı Malzemesi ve Tekniği

Büyükoyumca'daki evlerde temel yapı malzemesi olarak ahşap, taş, tuğla ve toprak kullanılmıştır. Evlerin geleneksel yapım teknikleriyle inşa edildiği anlaşılmakta olup ahşap yığma (çantı), kagir yığma ve ahşap karkas (ahşap çatki) teknikleri uygulanmıştır. Evlerin zemin katlarının yığma taş, birinci katlarının ise ahşap yığma (çantı) tekniğiyle inşa edilmesi yaygındır⁴. Evlerin ahır ve tarımsal faaliyetler için kullanılan zemin katlarını oluşturan duvarları yığma taş tekniğindedir. Zemin kat duvarları genellikle kesme, kaba yonu ve moloz taştır. Evlerin asıl yaşama alanını oluşturan birinci kat duvarlarında, ahşabın yanı sıra ahşap karkas arası ahşap ve tuğla da kullanılmıştır. Aslan Işık, Halil Ergin, İbrahim Hatipoğlu, Rabia Akman, Rasim Arslan ve Yılmaz İnan evlerinin zemin katları taş, birinci katları ahşap yığmadır. Ahmet Gülhan, Hasan Benzer ve Şaban Işık Evlerinin zemin ve birinci katları taştır. Ali Bey Tonga, Asım Er, Avni Özdemir, Hasan Çelik, İlhan Sevindik ve Muhammed Kılıç evlerinde zemin katlar taş, birinci katlar ise ahşap karkas arası tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. Abdullah Tütüncü ve Bayram Benzer evlerinde ise zemin katlar taş, birinci katlar ahşap karkas arası ahşaptan yapılmıştır (Tablo 21).

Genel olarak bakıldığında evlerin zemin katlarında yığma taş tekniği, birinci katlarında ise ahşap yığma (çantı) ve ahşap karkas (çatki) tekniği kullanılmıştır. Birinci kattaki çantı işçiliği daha muntazam ve ince perdelerden oluşturulmuş ve köşe geçmeleri kurtboğazı tekniğindedir⁵. Benzer yapı malzemesi ve tekniği yakın çevrede; Samsun-Tekkeköy (Bayraktar, vd. 2018; Bayraktar vd., 2021), Samsun-Terme (Kaya ve Yılmaz, 2017), Samsun-Bafra (Tümer, 2020), Ordu-Fatsa (Çelemoğlu, 2022), Sinop (Turan, 2018) ve Sinop-Ayancık (Bayraktar, 2022) evlerinde görülmektedir.

Ahmet Gülhan Evi

Halil Ergin Evi

⁴ Ülkemizde çantı tekniği Karadeniz Bölgesi'nin de dahil olduğu kırsal ormanlık kesimlerde yaygın olduğu bilinmektedir (Tunçkol, 2012: 7; Karpuz, 1987: 165-181; Davulcu, 2009: 687-706; Dolu, 2015: 1687-1688).

⁵ Duvarları oluşturmak için hazırlanan kerestelerin birbirine tutturulacak yerleri ölçülü bir şekilde oyulur, oyuk olarak hazırlanmış bu geçme yerlerinden birbirine geçirilip tutturulan keresteler aralık bırakmadan sıkıca kenetlenmesine "kurtboğazı geçem" denilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. (Tuna, 2008: 131).

İbrahim Hatipoğlu Evi

Bayram Benzer Evi

Tablo 21: Evlerin İnşa Malzemesi

Sonuç

Anadolu'nun farklı bölgelerinde olduğu gibi, Orta Karadeniz Bölgesi'nde, Samsun'un Atakum ilçesine bağlı Büyükoyumca Mahallesi'nde de geleneksel ev dokusunu yansıtan yapılar bulunmaktadır. Bu evler; iklim, coğrafi yapı, yerel malzemeler, kültür ve mimari geleneklerin etkisiyle şekillenmiştir. Evlerin birçoğu zamanla yok olmuş olsa da günümüze ulaşan örnekler, yerel mimariyi anlamak ve belgelemek için değerli veriler sunmaktadır.

Büyükoyumca Mahallesi'ndeki geleneksel evler, genellikle zemin üzerine tek katlı olarak inşa edilmiştir. Birinci katlar asıl yaşam alanı olarak kullanılırken, zemin katlar ahır ve tarımsal faaliyetler için düzenlenmiştir. Sade cephe düzenlemelerine sahip bu evlerde, çıkıntılarla cephelere hareketlilik kazandırılmıştır.

Bu evler, Türk ev mimarisinde yaygın olan dış ve iç sofalı plan şemalarına sahiptir. İç mekânlarda odalar ve sofalar, ev sahiplerinin ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştır. Odalarda yüklük, ocak, sedir ve gusülhane gibi geleneksel Türk evine özgü unsurlar bulunur. Sofa etrafında düzenlenen odalar, mahremiyet ilkesine uygun bir yaşam düzeni sunarken, aile bireylerinin ortak yaşamını destekleyen bir mekânsal organizasyon sağlar. Bu özellikleriyle evler, yalnızca barınma ihtiyacını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda Orta Karadeniz'in sosyo-kültürel yapısını ve geleneksel yaşam biçimini yansıtan önemli belgeler niteliği taşır.

Büyükoyumca'da kitabe tespit edilen iki ev bulunmaktadır; bunlardan ilki 1935, diğeri 1948 tarihli olup, tarihi saptanamayan diğer evlerin mimari özelliklerine bakılarak 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Halil Ergin Evi'nde tespit edilen bir kitabede "Gayserili Mustafa" ismi geçmekte, bu ismin yapının ustasına ait olabileceği değerlendirilmektedir.

Evler, kırsal mimariye özgü sade bir görünüme sahiptir. Bazı evlerde kapı, pencere, ocak, dolap kapakları, kapı kanatları ve saçaklarda az sayıda ahşap ve taş bezeme görülür. Yapılarda bölgenin karakteristiğine uygun olarak ahşap malzeme ağırlıklı kullanılmış, bunu taş, tuğla ve toprak malzemeler izlemiştir. Zemin katlarda yığma taş, birinci katlarda ise ahşap yığma (çantı) ve ahşap karkas (çatki) teknikleri tercih edilmiştir. Bu doğal malzemeler, evlerin bölge iklimine uyum sağlamasını ve kültürel birikimin fiziksel bir temsili olmasını sağlamıştır.

Geleneksel taş ve ahşap evler; düzenli bakım gerektirmeleri, değişen toplumsal ihtiyaçlara uyum sağlayamamaları ile artan yapılaşma baskısı nedeniyle terk edilerek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalırken, yerlerini betonarme ve modern malzemeli yapılara

bırakmaktadır. Büyükoyumca Mahallesi'ndeki saha araştırması, geleneksel evlerin çoğunun terk edildiğini veya yıkıldığını göstermektedir. Mahallede kalan az sayıdaki ev mevsimsel olarak kullanılmakta ya da yaşlı nüfus tarafından ikamet edilmektedir. İkametin devam ettiği evlerde ise tuğla, beton şap ve PVC gibi modern onarımlar, özgün mimariyi bozarak estetik ve yapısal bütünlüğe zarar vermektedir.

Büyükoyumca'daki evlerin mimari tarzı, plan şeması, malzeme ve yapım tekniği, kapı, pencere gibi mimari elemanları ve bezemeleriyle Orta Karadeniz bölgesinin özgün kırsal yapı karakterini güçlü bir biçimde yansıtmaktadır. Bu evlerin yakın benzerleri, özellikle Samsun'un kırsal mahalleleri ile yakın çevrede görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Avanoğlu, S. (2002). Ünye Evleri, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Üniversitesi.
- Aydın, M. (2017). Niksar Konakları. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Başkan, S. (2008). Geleneksel Doğu Karadeniz Evleri, *Erdem*, 52, 41-90.
- Bayhan, A. A. (2017). Ordu'dan Bir Geç Osmanlı Sivil Mimarlık Örneği: Çamaş Cevat Bey Konağı, *XX. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 1-17.
- Bayraktar, M. S. (2018). *Gümüşhacıköy Özdarendeliler Konağı*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Bayraktar, M. S. (2022). Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde Geleneksel Kırsal Mimari I – Evler. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 539-578. <https://doi.org/10.31765/karen.1082649>
- Bayraktar, M. S., Atıcı, A., Çelemoğlu, Ç., ve Yiğitpaşa, N. T. (2021). Tekkeköy'de Tarihi yapı mirası. İ. Tellioğlu (Ed.), *Tarih boyunca Tekkeköy*. Trabzon: Serander.
- Bayraktar, M. S., Çelemoğlu, Ç., ve Atıcı, A. (2018). Tekkeköy'de Türk Devri Mimarisi. M. Y. Erler ve M. S. Bayraktar (Ed.), *Tekkeköy tarihi – Düünden bugüne: Türk İslam (Cilt II)*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Bozkurt, G. ve Altınçekiç, H. (2013). Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University* 63(1), 69-91. <https://doi.org/10.17099/jffiu.69807>
- Çal, H. (1988). *Tokat Evleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Çelemoğlu, Ş. (2022). Fatsa Kabadağı Kırsal Mimarisi. S. Gülten, M. Özkan, M. Karakulak, K. Yavuz ve C. Erbil (Ed.), *Fatsa Yöresi Tarihi II*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Çelemoğlu, Ş. (2024). *Mimari Mirasın İzinde: Tarihi Samsun evleri*. Ankara: Serüven Yayınevi.
- Çelemoğlu, Ş. ve İnce, K. (2023). Tarihi Samsun Evlerinde Cephe Düzenlemesi Üzerine Bir Araştırma. *Sanat Tarihi Dergisi*, 32(2), 637-669. <https://doi.org/10.29135/std.1298257>
- Davulcu, M. (2009). Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi Ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 687-706.
- Divleli, A. A. (2008). *Geleneksel Türk Evinin Cephe Analizi: İstanbul-Zeyrek semti Haydar Mahallesi Örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Selçuk Üniversitesi.
- Düşmez, T. (2025). Çorum/Osmancık Güney Mahallesindeki Geleneksel Evlerin Cephe Düzenlemeleri. *Anasay*, 32, 219-244. <https://doi.org/10.33404/anasay.1727205>
- Dolu, Y. B. (2015). Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Camiler, *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 1685-1701.
- Eldem, S. H. (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Erdem, A. (1996). *Göynük Tarihsel Siti, Dini ve Sivil Mimarlık Ürünleri, Koruma Sorunları ve Yeni Yapılanma Koşulları*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Evren, M. (1959). *Türk Evinde Çıkma*. İstanbul: Fakülte Matbaası.

- İltar, G. (2016). *Giresun Evleri*, İstanbul: Giresun Valiliği Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü.
- İnce, K. ve Ekmekci, M. (2024). Kırsal Mimari Miras Araştırması: Çavdarhisar evleri. *Arış Dergisi*, 25, 57–83.
- İpek, N., Karagöz, R. ve Uslucan, C. (2016). *Canik Sancağı Samsun Kazasının Nüfus Yapısı (1834–1845)*. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kafesçioğlu, R. (1955). *Kuzey-Batı Anadolu'da Ahşap Ev Yapıları*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Karpuz, H. (1987). Halk Mimarimizde Ahşap Yığma Çantı Yapılar, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara: 165-181.
- Kaya, M. ve Yılmaz, C. (2017). Terme İlçesinde Kırsal Mimari. *Terme Araştırmaları*. Samsun: 321-340.
- Keskin, Ş. (2022). *Salıpazarı Geleneksel Kırsal Konut Oluşumu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kırık, F. (2019). *Tarihi İnebolu Evleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hitit Üniversitesi.
- Küçükerman Ö. (1985). *Turkish House In Search of Spetial Identity-Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*, İstanbul.
- Küçükerman, Ö. ve Güner, Ş. (1995). *Anadolu Mirasında Türk Evleri*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öz, M. (2008). *Orta Karadeniz Tarihi'nin Kaynakları VIII: Canik Sancağı Avârız Defterleri (1642)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Selimoğlu P. (2016). *Geleneksel Boyabat Evleri*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Sözen, T. ve Tanyeli, U. (2016). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tuna, C. (2008). *Orta Karadeniz Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tunçkol, P. (2012), *Ahşap Yığma Sistem Kuruluşu ve Gelişmiş Üretim Yönteminin İncelenmesi*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Turan, H. (2018). Sinop'ta Geleneksel Konut Mimarisi. *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop* (179–248). Ankara: Berikan Yayıncılık.
- Uzun, H. (2019). *Ağaköy (Bartın- Ulus) Geleneksel Konutları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Yıldırım, K. ve Hidayetoğlu, M. L. (2006). Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Özelliklerinin ve Yapım Tekniklerinin Çeşitliliği Üzerine Bir İnceleme. *9. Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri*, 332–341. İzmir.
- Yılmaz, F. (2021). *Samsun Alaçam Çeşme Mahallesi Geleneksel Konut Mimarisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.